

Klement Mariann¹

Alternatív vitarendezési technikák a pedagógusi munka támogatásához

Kivonat

A tanulmány az alternatív vitarendezési technikák csoportosítását (resztoratív/helyreállító modellek, szembesítő modellek, transzformatív modellek), az egyes módszerek lépéseit, sajátosságait mutatja be. A szerző részletesen ír azokról a módszerekről, amelyek iskolai színtereken jól alkalmazhatóak. Véleménye szerint a megoldatlan vagy egyoldalúan kezelt iskolai konfliktusok mindenki számára egyre nagyobb gondot jelentenek, és a pedagógiai tevékenység minden szereplője (fenntartó, tanár, szülő, diák) között egyaránt előfordulnak. Az alternatív vitarendezés pozitív gondolkodásra serkent, melynek segítségével megelőzhetjük, megoldhatjuk a konfliktusokat, nemcsak az iskolában, hanem az élet különböző területein is.

Kulcsszavak: konfliktus, alternatív vitarendezés, iskola, resztoratív modellek

Abstract. Alternative Dispute Resolution Techniques Supporting Pedagogic Work

The study present is the group of alternative dispute techniques (restorative models, confront models, transformative models), the steps, specific features of some methods. The author writes in detail the methods, which can be applied during school work. His opinion, the unresolved, unilaterally handled school conflicts are more problematic to determine and it can happen among all the actors of pedagogy (maintainer, teacher, parents, student).

The alternative dispute resolution can help us to think positively, we can solve conflicts not only in schools, but in different areas of life.

Keywords: conflict, alternative dispute resolution, school, restorative model

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article:

Klement, Mariann (2017). Alternatív vitarendezési technikák a pedagógusi munka támogatásához. *Erdélyi Társadalom*, 15(2), 19–26. <https://doi.org/10.17177/77171.198>

A tanulmány ingyenesen letölthető a CEEOL-ról: <https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=928> és a GESIS adatbázisából: <http://www.da-ra.de/dara/search?lang=en&mdlang=en>.

A békéltetési eljárás évszázados múltra tekint vissza, azonban az alternatív vitarendezési eljárásokat (AVR) a modern jogfejlődés termékeként tartjuk nyilván. Japánban és Kínában erőteljes kulturális hagyományai vannak, de Ausztráliában, Amerikában és Európában is fellelhetők gyökerei. Az AVR körébe olyan eljárások tartoznak, melyek alternatívát/alternatívákat

¹ Klement Mariann, szociálpedagógus, tanársegéd az egeri Eszterházy Károly Egyetem, Társadalomtudományi Intézetének Szociálpedagógia Tanszékén. E-mail: klement.mariann@uni-eszterhazy.hu

nyújtanak a hatósági, bírósági, fegyelmi eljárások mellett vagy azok helyett (Indri, 2012). Az eljárás egy harmadik, pártatlan fél (mediátor, facilitátor) bevonásával valósul meg, aki segíti a feleket, hogy könnyebben találjanak megoldást konfliktusukra. Ez egy olyan gyűjtőfogalom, amelyet a szakirodalom meglehetősen széleskörűen és nem egységesen értelmez.

Így az alternatív konfliktusmegoldási módokat több szempont szerint is csoportosíthatjuk. A besorolást végezhetjük a harmadik fél szerepe alapján, az eljárás formalitása, struktúrája szerint, a folyamatot előre meghatározó terv mentén, hogy a törvényi előírások mennyire avatkoznak be a folyamatba, a részvétel kényszerének fokozatait tekintve, az eljárás eredményének státusza alapján, a felek egymás közötti és a tárgyalásokat levezető felek közötti kommunikáció szerint, a szolgáltatás teljesítésének módja, valamint a vita típusa mentén (Milicz, 2011).

Az alternatív vitarendezés rendszerébe sorolhatók az alább bemutatott resztoratív, helyreállító technikák is.

RESZTORATÍV MODELLEK

A resztoratív vagy jóvátételi szemlélet lényege az, hogy a normasértést nem elsősorban szabályszegésként, hanem a résztvevők közötti konfliktusként értelmezi. A helyreállító igazságszolgáltatás olyan eljárás, amely bevonja a közvetlen érdekelteket annak meghatározásába, hogyan lehetne a legjobban rendbe hozni a tett elkövetésével okozott sérelmet (McCold, Wachtel, 2002). A resztoratív modellek struktúrájukban eltérőek abban, hogy ki szervezi és vezeti a megbeszélést, hogy milyen technikákkal bátorítják a részvételt és a résztvevőket, kiket vonnak be az eljárásba, és milyen témaköröket céloznak meg a feldolgozás során.

A resztoratív módszerek skálája az informális-formális tengelyen az affektív kijelentésektől a formális mediációig vagy a konferenciáig terjed az alábbiak mentén:

- *affektív kijelentések:* a vitában résztvevők érzelmeinek kifejezésére szolgálnak,
- *resztoratív kérdések:* segítségükkel lehetőség nyílik reagálni egymás érzelmeire,
- *rögtönzött resztoratív konferenciák, csoportok és körök:* valamivel strukturáltabbak, mint a formális konferenciák, de nem igényelnek alapos előkészítést,
- *formális konferencia és a mediáció:* egyre formálisabb, strukturáltabb, egyre többen vesznek részt bennük, több előkészületet és időt igényelnek.

A resztoratív modellek két nagy csoportba oszthatók: a szembesítő- és a transzformatív modellekre, melyek újabb alcsoportokat rejtenek magukban. Az alábbiakban ezt a rendszert mutatom meg olvasóim számára.

SZEMBESÍTŐMODELLEK

A szembesítőmodellek újabb két alcsoportot foglalnak magukban: a resztoratív mediációs modelleket, valamint a konferenciamodelleket. A következőkben ezek részletes bemutatása történik.

A *mediációs modellekre* jellemző, hogy a felek kölcsönös megértését helyezi a középpontba, és a felek által elfogadható megoldásokat keres a felek aktív részvétele mellett. Többféle

mediációs formáról is beszélhetünk (közösségi mediáció, áldozat–elkövető–békítés, áldozat–elkövető–mediáció), melyek eltérnek egymástól a célok megfogalmazásában, az eljárás időtartamában, valamint abban, hogy ki a folyamat vezetője (McCold, 2003).

Közösségi mediáció

A mediátorok alapvetően hozzájárulhatnak a vitás ügy rendezéséhez az adott kérdések tisztázása, a vitás pontok meghatározása, valamint javaslatok és közvetítői szolgálat felajánlása révén. A mediátor nem írhatja elő a döntést, de segít a tárgyalást mederben tartani, és elkerülni annak tönkretételét azáltal, hogy keresi a megegyezéshez vezető többféle utat (Rush, 1994). A mediációt megelőző, előkészítő kapcsolatfelvétel többnyire az eljárás menetének elmagyarázására és a részvételi szándék kiderítésére korlátozódik. A mediációba vont ügyet a felek közötti vitaként kezeli, a mediátor semleges marad az eljárás sikerének biztosítása érdekében.

A **resztoratív mediáció** folyamatában a kárt okozó és a károsult vesz részt, a közösség háttérszereplőként jelenik meg. „Elsősorban a cselekmény körülményeit, hatásait beszéljük meg a mediátorral. A hagyományos mediációhoz hasonlóan itt is az érdekek és a szükségletek állnak a középpontban, kisebb hangsúllyal, de a szereplők érzelmeiről is szó esik. Elsősorban arra törekednek, hogy jöjjön létre egy megállapodás a jóvátétel formájáról, mértékéről, menetéről” (Barcy, 2012. 122.). Ezzel a megközelítéssel jól feldolgozhatók olyan iskolai konfliktushelyzetek, amikor az egész közösséget (osztály, kollégium, tanulócsoport, iskola stb.) érinti a vitás ügy, így annak megoldásába is bekapcsolódnak a közösség képviselői.

Áldozat–elkövető–békítés

A cél – a sérelmek orvoslásával és a jó kapcsolatok helyreállításával – a békítés. Az eszköz pedig a közvetlen mediáció áldozat és elkövető között, bármilyen kapcsolat ment is tönkre a bűnös cselekedet miatt. A békítő programokban a mediátor a feleket aktív részvételre motiválja, keretek között tartja interakcióikat, segítve őket az egymás közötti kommunikációban és felügyelve biztonságukat (Peachey, Snyder és Teichroeb 1983). Alkalmazható olyan iskolai helyzetekben, amikor két diáktárs vagy barát között romlott meg a viszony valami félreértés, hibás kommunikáció vagy rossz agressziókezelés miatt. A jó kapcsolat visszaállítása érdekében a mediátor vagy ebben a szemléletben gondolkodó pedagógus segíti a feleket, hogy megfelelően tudják feldolgozni a konfliktushelyzetet.

Áldozat–elkövető–mediáció

A módszer a békítés helyett inkább a az áldozatok sebeinek gyógyítására, valamint az elkövetők felelősségére helyezi a hangsúlyt és a veszteségek jóvátételén munkálkodik. A legtöbb áldozat–elkövető–mediációs program azon az alapon különíthető el más típusú mediációs programoktól, hogy milyen az eljárást megelőző, a résztvevőket személyesen előkészítő szakasz, és hogy hangsúlyosan indirekt, párbeszédvezérelt stílusú mediációról van szó, amelyet épp ezért sokan neveztek a mediáció emberséges változatának. A mediátor facilitálja a párbeszédet, és mindkét felet támogatja, mindkét félnek külön-külön mediálást, előkészítő ülést tart, harmóniát és bizalmat épít pártatlanságával, az egyes felek erősségeit felméri, indirekt mediációs stílussal biztonságos helyet teremt a párbeszéd számára, valamint felismeri és kihasználja a hallga-

tás erejét (Umbreit, 1998). Alkalmazható bármilyen iskolai konfliktusban, ahol nem a jó kapcsolat, a barátság helyreállításán van a hangsúly, hanem azon, hogy az áldozat ki tudja mondani, meg tudja fogalmazni az érzéseit, sérelmeit, és ezeket meghallgassa, megértse a másik fél, így realizálódjon benne tette és annak következményei. A mediátor, a témában képzett pedagógus segíti a felek közötti kommunikációt, a felelősségérzet kialakulását és a helyzet javátételt fizikai és lelki értelemben egyaránt.

Az, hogy egy-egy iskolai vitás vagy elmérgesedett helyzetben melyik megoldást alkalmazzuk, attól függ, hogy mi a célunk a folyamattal, mire hajlandóak a felek a kapcsolat helyreállítása vagy fenntartása érdekében.

A *konferenciamodellek* (családi döntéshozó csoportkonferenciák és közösségi vagy áldozat és elkövető közötti javátételi, resztoratív konferenciák) az érintett felek mellett a hozzátartozók, támogatók és a velük foglalkozó szakemberek bevonásával működnek (McCold, 2003). A konferenciamódszer a csoportos eljárás normatív hatását aknázza ki a viselkedés rendbehozatalára, szabályozására. A konferenciamódszer támogatói az elkövetett cselekmény által leginkább érintett közösségi tagok közvetlen bevonását úgy tekintik, mint a közösség bevonásának folyamatát.

Célja a szembesülés a valós következményekkel, a sérelmek orvoslása, a megbocsátásra és a bocsánatkérésre lehetőség teremtése, valamint a javátétel közös kidolgozása, a felelősségvállalás fejlesztése s ezek által a közösség építése.

Az alábbi modellek jól alkalmazhatóak az iskolai élet színterein felmerülő vitás, konfliktusos helyzetek kezelésére.

„A javátételi konferenciák – akár javátételi igazságszolgáltatási, akár ún. családi csoportkonferenciákról van szó – bevonnak mindenkit, akinek köze lehet a történetekhez. Részletesen elemzik a cselekményhez vezető okokat, a tett következményeit, a felelősségi köröket. A hangsúly a múlt feltárásán, az érzelmek kifejezésén és a hatósági következményeken van. A folyamat végén döntésnek kell születni arról (konkrét terv formájában), hogy miként fog történni a sérelmek javátétele; ügyelni kell arra, hogy a döntés kiterjedjen arra is, hogy a jövőben ne történhessen hasonló cselekmény; és hogy az egész problémahalmaz »kezelve« legyen” (Barcy, 2012. 122.).

A resztoratív konferencia

A legformálisabb eljárás, ahol az eset megbeszélésére törekednek, az összes érintett bevonásával. A konferenciát a facilitátor körültekintően előkészíti. Először összeállítja a résztvevők listáját, majd mindenkivel külön megbeszéli, hogyan zajlik egy konferencia. Ezt követően felteszi azokat a kérdéseket, amelyek majd ott is elhangzanak.

• A konferencia első része nagyon kötött, írott forgatókönyv mentén halad, melyet Kalmár, Nagy (2012) alapján mutatnak be.

– A konferenciamegbeszélés a facilitátor által felolvasott bevezetővel indul. Itt kimondásra kerül a konferencia célja és központi kérdései: *hogyan érintette a résztvevőket az adott cselekedet, és hogyan tudnának megegyezni a sérelem orvoslásának legjobb módjában.*

– Ezt követően a facilitátor elmagyarázza a kölcsönös elégedettséget hozó megegyezés elmulasztásának következményeit, és emlékezteti a résztvevőket az önkéntes részvétel alapfeltételére.

- Majd a résztvevők meghatározott nyitott kérdésekre válaszolnak. Az elkövetőt arra kéri a facilitátor, mondja el, hogyan lett az esemény részese, és fogalmazza meg, hogy szerintek kit hogyan érintett a cselekmény.
  - Az áldozatokat arra kéri a beszélgetés vezetője, hogy fejezzék ki az eseménnyel kapcsolatos reakcióikat, írják le pontosan, hogyan érintette őket.
  - Ezt követően az áldozat, majd az elkövető támogatói beszélnek meg saját reakcióikat.
  - Majd a facilitátor arról kérdezi őket, melyek a tárgyalásra váró fő témák.
  - Az elkövetőt aztán arról kérdezik, van-e bárkihez valami mondanivalója. Itt egy lehetőség biztosítása történik a bocsánatkérésre, semmiképpen nem kikényszerítése annak.
- A konferencia második szakasza a jóvátételi egyezség megtárgyalása.
- A facilitátor megkérdezi az áldozattól: „Mit vár a mai konferenciamegbeszéléstől?” Ez a kérdésfeltevés segít, hogy ne csupán anyagi kártérítésre gondoljanak, korlátozódjanak csupán. Az áldozatnak és az elkövetőnek is bele kell egyezni a tárgyalási szakaszban tett minden javaslat elfogadásába.

- A harmadik szakasz az egyezség elérésével kezdődik.

- Ez egy kötetlen társasági rész, amikor is frissítőket szolgálnak fel. Az informális reintegrációs periódus nagyon fontos zárórésze a konferenciának, és a közösségi konferenciák megkülönböztető, sajátos vonása (Kalmár és Nagy, 2012).

A konferenciát átszövik az érzelmi megnyilvánulások, és egy sajátos érzelmi-indulati ívet kell, hogy leírjon annak érdekében, hogy sikeres lehessen.

A facilitátor a konferencia befejezését követően meggyőződik arról, hogy az „elkövető” betartja-e a megállapodásban foglaltakat.

Mivel ez csoportos vitarendezési eljárás, nagyon jól alkalmazható iskolai szinten az osztály vagy iskolaközösségen belüli vagy a közösségre hatással levő konfliktusok kezeléséhez. Lehetnek ezek az intézményt ért rongálások vagy a szünetben néhány diák összetűzése, esetleg tettlegességig fajuló konfliktusa, melynek megoldásához a közösség képviselőinek és a felek támogatóinak aktív részvétele szükséges. Számos vizsgálat támasztja alá, hogy az érintettek, sértettek reintegrációja sokkal gyorsabb és teljesebb, valamint a normasértők, az elkövetők nagyobb valószínűséggel válnak normakövetőkké, az adott közösség teljes értékű tagjává, ha resztoratív módszerekkel dolgozták fel a köztük lévő konfliktust.

Transzformatív modellek

A beszélőkör-modelleknél az együttélés megalapozása, a kialakult sérelmek, igazságtalanságok orvoslásának lehetősége valósul meg. A resztoratív körök lehetnek: proaktívak, azaz együttműködést megalapozóak; reaktívak, azaz ítélkező, problémamegoldó vagy sérelmeket, traumákat feldolgozó, gyógyító és kapcsolatokat helyreállító körök (McCold, 2003).

A cél a sérelmek, traumák feldolgozása és orvoslása mellett a közösség további együttműködésének, együttélésének biztosítása. Prevenációs alkalmazásra is nagyon jó módszer. Alkalmas a kapcsolatok építésére, erősítésére és a közösséget érintő aktuális témák megvitatására, mint pl.: Drogozik a barátom, mit tehetnék, érte?, Válnak a szüleim..., Nem jönök ki a matektanárral, stb. Súlyos konfliktusok esetén, ha nincs belátás vagy felelősségvállalás, a proaktív kör kiváló

módszer a szemléletformálásra, vagy jól alkalmazható konferencia vagy mediáció előtt. Iskolai környezetben ezeknek az informális technikáknak van a legnagyobb hatása, átalakító ereje. Hiszen ha ilyen szemlélet mentén épülnek fel az osztályfőnöki órák az iskolában, az egész intézményi közösség kommunikációjára nézve szemléletformáló erejű lehet, mely hosszú távon megnyilvánul az egészségesebb kapcsolatokban és a jobb teljesítményben.

„Az ítéelő, békítő körök formációjában a sértetten és az elkövetőn kívül bevonják az eljárásba mind a kárt okozó, mind a károsult támogatóját/támogatóit, a közösség képviselőjét/képviselőit, esetleg egy-egy segítő szakembert (gyámügyi, jogi szakértő, szociális munkás, pszichológus tanácsadó stb.), a hatóság képviselőit (munkaadó, önkormányzat, rendőrség stb.), és természetesen a facilitátort is” (Barcy, 2012. 213.).

Gyógyítókörök: az elkövetés felfedését követően egy helyi kármegállapító csoport gondoskodik az áldozat biztonságáról, és szembesíti az elkövetőt tettével. Az elkövetőket bátorítják felelősségük elismerésében, valamint hogy keressenek támogatást viselkedésük megváltoztatásához. Ezt a kört összehozzák a csoporttal, amelyhez csatlakozhatnak „megjavult” elkövetők is. A kör tovább tágítható az elkövetők családjainak – anyjuk és apjuk vagy testvéreik – bevonásával (McCold, 2003). A kármegállapító csoport megkezdi munkáját a gyógyítókörökben az áldozattal, és fokozatosan bevonja az áldozat családját is.

Proaktív körök

Kalmár és Nagy (2012) megfogalmazásai mentén haladva ez a legfontosabb konfliktuskezelési technika, és a közösségépítés fontos eszköze.

Lebonyolítása általában úgy történik, hogy körben ülve egy nyitott kérdést teszünk fel a résztvevőknek, melyre sorban válaszolnak (szerencsés egy puha tárgyat körbeadni, az beszél, akinél a tárgy van). A körben ülés a közösséget szimbolizálja, és mindenkinek azonos esélye van a megszólalásra.

A frontális beszélgetésekhez képest itt kevesebb szót kapnak a beszédesebbek, és elhangzik a véleményük a „halkabb” tagoknak is. A módszer segít, hogy a résztvevők megtanulják gondolataikat, érzéseiket kulturáltan kifejezni, és egymást tisztelettel meghallgatni. Erősíti az egymás iránt érzett bizalmat és az empátiás készséget is.

A proaktív körök alkalmasak arra, hogy a közösség kidolgozza saját belső szabályait mindenki véleményével, vagy, hogy a résztvevők erkölcsi, életvezetési kérdéseket beszéljenek meg.

Komoly hatással van a közösségépítésre akkor is, ha rutinszerűen teszünk föl egy-egy kérdést egy időszak kezdetén vagy lezárásakor (pl. a nap vagy a hét elején, illetve végén, esetleg havonta, valamint iskolai szünetek előtt és után).

Kérdések lehetnek például az alábbiak: Milyen volt a reggeled? Mi volt számodra a legfontosabb a múlt héten? Mi volt a legjobb esemény az őszi szünet alatt? Mire van szükséged ahhoz, hogy a mai napod jól sikerüljön?

A kérdéseket a résztvevők is javasolhatják, vagy az előre felírt kérdések közül minden alkalommal húznak egyet-egyet.

A reaktív körök strukturált beszélgetések, melyeket a problémák megjelenésekor és a közöséget ért traumák után alkalmazhatunk. Nemcsak arra használhatók, hogy a résztvevők megbeszéljék az esettel kapcsolatos érzelmeiket, gondolataikat és szükségleteiket, hanem arra is, hogy megegyezésre jussanak a probléma megoldását és a jövőbeli tennivalókat illetően.

Ezt a megbeszélést célszerű egy könnyedebb, de a témára hangoló kérdéssel kezdeni, majd a probléma rövid ismertetése következik és kérdések segítségével a megbeszélés. Ez történhet sorban, mindenki véleményét meghallgatva, de ha túl sokan vannak az érintettek, lehet véletlenszerűen haladni (nincs meghatározott megszólalási rend, nem kötelező mindenkinek véleményét nyilvánítania).

Nagy létszám és rövid idő esetén lehet az úgynevezett akváriumtechnikát alkalmazni. Itt két körben ülnek a résztvevők. A belső kör halad a kérdésekkel, a külső kör pedig csendben figyel, jegyzetel és visszajelez. Az utóbbiak számára hagyunk egy üres széket a belső körben, hogy ők is elmondhassák véleményüket, ha szükségesnek érzik.

Tipikus kérdések: Milyen sérelem történt? Mi volt benne a te részed? Miként hat rád, a többi gyerekre, felnőttekre? Mire van szükség, mit kell tennünk, hogy a dolgokat rendbe hozzuk? Te mit vállalsz ebből?

A sikeres beszélgetés végére körvonalazódik egy megállapodás a tennivalókkal kapcsolatban, melyet mindenki elfogad, és amely megvalósításában mindenki részt vesz. A megállapodást célszerű írásban rögzíteni, és aláírásokkal hitelesíteni, majd egy előre megbeszélte időpontban visszatérni arra, hogy hogyan sikerült teljesíteni azokat. Erősítő, támogató hatású, ha a kör végén pozitív megerősítést nyújtunk a résztvevőknek, és megköszönjük, hogy aktívan működtek közre a probléma megoldásában.

Előfordulhat az is, hogy nem születik megállapodás, de a reaktív kör traumák után a megnyugvást és a kapcsolatok megerősítését szolgálja. (Kalmár és Nagy, 2012)

ÖSSZEGZÉS

Számos probléma „megoldását” az elkerülés jellemzi, hiszen ami rossz, abból igyekszünk kiszállni, eltávolodni. Valójában azonban emberi kapcsolataink megromlásának, megszakadásának oka nem a konfliktus, hanem az, hogy felkészületlenek vagyunk a konfliktusok kezelésére. A konfliktus gyakran okoz pánikhelyzetet, krízist, s ilyenkor még a stabil emberek is „rontanak”, beszűkülve, indulatvezérelten döntenek. Jól látszik, hogy nincsenek rutinszerű eszközeik arra, hogy mit is kell ilyenkor csinálni, mire kell törekedni, mit lenne jó elkerülni (Barcy, 2012).

Az alternatív konfliktuskezelési eljárások abban tudnak segíteni, hogy a konfliktus résztvevői rálátást kapnak nemcsak saját, de egymás szempontjaira is. Így belátás következhet be korábbi prekonceptiók helyett. Az eredményesen kezelt konfliktushelyzetek nemcsak új tanulási lehetőségeket és pozitív tapasztalatokat jelentenek, hanem egyben olyan élményt is adnak, amely hosszú távon meghatározó lehet gyermeknek, fiatalnak, felnőttnek egyaránt. Ezért is tartom fontosnak ezeknek a módszereknek egy a módszerek egyes elemeinek alkalmazását az oktató-nevelő munka során.

IRODALOMJEGYZÉK REFERENCES

1. Barcy M. (2012a). *Konfliktusok és előítéletek – A vonzások és taszítások világa*. Budapest, Oriold és Társai Kft.
2. Barcy M. (2012b). *Segítő módszerek, fejlesztő-támogató eljárások*. Hungary Edition. Budapest, ELTE TÁTK.
3. Indri D. (2012). *Iskolai konfliktusok – alternatív vitarendezés – mediáció*. <http://ofi.hu/mediacio/tanulmanyok-eloadasok/tanulmanyok/iskolai-konfliktusok> Accessed 07 Nov. 2017.
4. Kalmár M., Nagy É. (2012). *Resztoratív technikák egy iskola életében*. http://epa.oszk.hu/00000/00035/00153/pdf/EPA00035_upsz_2012_07-08_143-157.pdf. Letöltve 07 Nov. 2017.
5. McCold P. (1996). Restorative Justice and the Role of Community. Galaway, B., Hudson, J. (Eds.), *Restorative Justice: International Perspectives* Monsey (pp. 85–102.) NY: Criminal Justice.
6. McCold P. (2003). A helyreállító igazságszolgáltatás elmélete és gyakorlata. Herczog M. (szerk.). (2004). *Megbékélés és jóvátétel*. (pp 55–131.) Budapest, Család Gyermek Ifjúság Kiemelten Közhasznú Egyesület.
7. McCold, P. és Wachtel, T. (2002). Restorative Justice Theory Validation. In: Weitekamp, E. és Kerner, H. J. (szerk.), *Restorative Justice: Theoretical Foundations*. (pp. 110–142) Devon: Willan Publishing.
8. Milicz Á. (2011). *A tanulókkal kapcsolatos iskolai konfliktusok pedagógiai és jogi megítélése*. Szakdolgozat, Budapesti Corvinus Egyetem. [file:///C:/Users/Klement%20Mariann/Downloads/milicza_szakdolgozat_20111127_V3%20\(4\).pdf](file:///C:/Users/Klement%20Mariann/Downloads/milicza_szakdolgozat_20111127_V3%20(4).pdf) Accessed 07 Nov. 2017.
9. Peachey D., Snyder B., Teichroeb A. (1983). *Mediaton Primer, A Training Guide for Mediators in the Criminal Justice System*, Kitchener, Canada: Community Justice Initiatives of Waterloo Region.
10. Rush G. E. (1994). *The Dictionary of Criminal Justice*, 4th ed. Guilford, McGraw H., Dushkin Publishing Group.